

Matkailijoiden käsitys matkailun asemasta kansallispuistoissa

Riikka Puhakka

1 Johdanto

Luontomatkailun viimeaikaisen kasvun seurauksena kansallispuistojen vetovoimaisuus matkakohteina on lisääntynyt (ks. Fennell 1999, Hall ja Page 1999). Metsähallituksen tilastojen mukaan Suomen kansallispuistojen keskimääräinen käyntikertojen määrä on noin kaksinkertaistunut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Erityisesti syrjäseuduilla puistojen matkailukäyttöön kohdistuu suuria odotuksia ja puistoja pidetään usein tärkeinä alueellisen kehittämisen välineinä. Luontomatkailun kasvu voi merkitä uusia elämisen mahdollisuuksia syrjäseuduille, mutta voimakas matkailun kehittäminen saattaa olla ristiriidassa luonnonsuojelun kanssa (ks. Butler 1991, Butler ja Boyd 2000).

Kansallispuistojen matkailullisen merkityksen voimistuessa (ks. Sorsa 2005a) on ajankohtaista tarkastella matkailijoiden näkemyksiä puistojen tehtävistä ja tavoitteista sekä erityisesti heidän suhtautumistaan alueiden matkailukäyttöön ja -kehittämiseen. Tarkastelen artikkelissa, mikä on matkailijoiden käsitys matkailun asemasta osana kansallispuistojen käyttömuotoja: millainen matkailu soveltuu alueille, kuinka hyväksyttyä on kehittää matkailua, miten luonnonsuojelu ja matkailu sopivat yhteen? Käytän aineistona Kolin kansallispuiston kävijöille tehtyjä teemahaastatteluja. Artikkelin tavoitteena on jäsentää erilaisia puistojen matkailukäyttöä koskevia puhetapoja ja analysoida niiden taustalla vaikuttavia tekijöitä. Käytän tekstissä pääasiassa matkailu-käsitettä, mutta käytännössä termiin sisältyy myös lähiseudun asukkaiden virkistäytymistä kansallispuistoissa. Esimerkiksi ympäristöhaittojen näkökulmasta virkistys- ja matkailukäytön erottaminen toisistaan ei ole tarkoituksenmukaista.

Matkailijoiden käsitykset kansallispuistojen tavoitteista ja tehtävistä eivät ole merkityksettömiä, sillä ne ohjaavat heidän käyttäytymistään alueilla ja vaikuttavat siten matkailun ympäristöhaittojen syntyyn. Matkailijoiden mielipiteet vaikuttavat myös alueiden käyttöä koskevaan luontopoliittikkaan. Käsityksistä voi tulla yleisesti hyväksyttyjä ja virallisesti käyttöön otettuja puistojen hoidon ja käytön periaatteita (ks. Sorsa 2005a). Kansallispuistojen palveluja ja rakenteita mitoitettaessa puistoja hallinnoiville viranomaisille on hyödyllistä saada päätöksenteon avuksi tietoa kävijöiden mieltymyksistä.

2 Aineisto ja menetelmät

Koli on kansallismaisemana tunnettu nähtävyyks- ja matkailukohde, jossa on käynyt matkailijoita jo yli sadan vuoden ajan. Kolin kansallispuisto perustettiin vuonna 1991 voimakkaiden ristiriitojen saattamana: muun muassa Lieksan kaupunki ja alueen maanomistajat vastustivat luonnonsuojelualueen perustamista (Rannikko 1995, s. 79–85). Kompromissiratkaisuna alueen matkailupalvelut, hotelli ja laskettelurinteet, päätettiin turvata puistoa perustettaessa. Pääsääntöisesti vastaavia palvelurakenteita ei sijoiteta kansallispuistoihin Suomessa.

Nykyisin Kolilla vierailee yli 100 000 matkailijaa vuosittain. Matkailun kohdealue määrittää osin alueella vierailevia matkailijoita ja heidän motiivejaan (Saarinen 1997): erävaeltajien sijaan Koli vetää puoleensa pikemminkin päiväkävijöitä, joista osa ei liiku lainkaan kansallispuiston reiteillä (Pyykkö 2005, s. 53, 58). Monipuolisen palveluvarustuksen ja suuren kävijämäärän ansiosta Kolin kansallispuisto soveltuu hyvin tämän tutkimuksen kohdealueeksi. Kolin matkailupalvelut ja -rakenteet tarjosivat vertailupohjan, jota vasten matkailijat pystyivät peilaamaan käsityksiään kansallispuistoista. Lisäksi Kolilta oli mahdollista tavoittaa hyvin erilaisia kävijöitä.

Tutkimusaineisto koostuu 33 teemahaastattelusta, jotka tein Kolin kansallispuistossa heinäkuussa 2004. Tein luontokeskuksessa 25 nauhoitettua haastattelua, joiden kesto vaihteli 15–35 minuutin välillä. Haastateltavat täyttivät taustatietolomakkeen, jossa kysyttiin vastaajan syntymävuosi, asuinkunta, elinympäristö, koulutus ja ammattiryhmä. Pyrin valitsemaan luontokeskuksesta ja Ukko-Kolin yläpihalta haastateltaviksi mahdollisimman erilaisia ihmisiä sukupuolen, ikäluokan ja kävijätyyppin mukaan (taulukko 1). Kävijätyypeistä *maisemankatselijoilla* tarkoitettiin sellaisia matkailijoita, jotka liikkuvat vain Ukko-Kolin yläpihan sekä Ukko- ja Akka-Kolin huippujen alueilla. *Päiväretkeilijät* patikoivat tätä pidemmän reitin kansallispuistossa, ja *vaeltajat* yöpyivät reitin varrella vaelluksensa aikana. Lisätäkseen haastateltujen vaeltajien ja päiväretkeilijöiden määrää tein kahdeksan vapaamuotoisempaa ja nauhoittamatonta haastattelua Ikolanahon nuotiopaikalla.

Haastattelujen tavoitteena oli siis tarkastella matkailijoiden suhtautumista kansallispuistojen matkailukäyttöön ja -kehittämiseen. Selvitin muun muassa kävijöiden käsityksiä puistoissa hyväksyttävistä virkistysmuodoista sekä matkailurakenteista ja -palveluista, matkailun yhteensopivuudesta luonnonsuojelun kanssa, matkailun haitoista ja hyödyistä sekä matkailijoiden ja muiden toimijoiden vastuusta haittojen ehkäisemisessä. Kansallispuistojen matkailullisen merkityksen käsittämiseksi hain selittäviä tekijöitä siitä, miten matkailijat ymmärtävät luonnon ja ihmisen aseman siellä sekä yleensäkin puistojen tavoitteet, tehtävät ja vuorovaikutuksen ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Haastattelumenetelmän avulla oli mahdollista selvittää ihmisten luonnolle ja sen suojelulle antamia merkityksiä.

Taulukko 1. Luontokeskuksessa ja nuotiopaikalla haastateltujen matkailijoiden luokittelu sukupuolen, ikäluokan ja kävijätyyppin mukaan.

Sukupuoli	Nainen	Mies	
	14	19	
Ikäluokka	18–35-vuotiaat	36–55-vuotiaat	Yli 55-vuotiaat
	9	19	5
Kävijätyyppi	Maisemankatselija	Päiväretkeilijä	Vaeltaja
	16	13	4

Tutkimusaineiston analyysi koostui useasta vaiheesta: haastattelujen litteroinnin jälkeen pelkistin aineistoa sekä ryhmittelin ja yhdistin havaintoja. Aineistosta löytyneiden yhteisten piirteiden perusteella muodostin neljä erilaista tyyppiä sen mukaan, miten matkailijat suhtautuvat kansallispuistojen matkailukäyttöön ja -kehittämiseen. Konkreettiset esimerkit auttoivat asenteiden selvittämisessä: erityisesti suhtautuminen majoitus- ja rinnetoimintoihin erottelee matkailijoita. Muodostettuja tyyppejä voidaan pitää ideaalityyppeinä, joihin kaikkia matkailijoita ei voi välttämättä täysin puhtaasti sijoittaa (ks. Saarinen 1997, s. 59). Käytän tekstissä haastattelusitaatteja konkreettisoimaan tyyppittelyä ja matkailijoiden puhetaivoista tehtyjä päätelmiä.

3 Matkailijoiden tyyppittely

3.1 Matkailukeskeiset

Kansallispuistojen matkailukäyttöön suhtautumisen perusteella muodostettu ensimmäinen tyyppi on *matkailukeskeiset*, joille kansallispuistot ovat ennestään tuttuja matkakohteita. Erävaellusten sijaan he tekevät pikemminkin päiväretkiä luontoalueilla. Matkailukeskeisiä houkuttelevat kansallispuistoihin luonnon ohella matkailupalvelut ja -rakenteet, kuten reitit, opastus-, majoitus- ja muut palvelut. Nämä matkailijat haluavat kokea luonnon ”siistissä paketissa”: kauniina, turvallisenä ja helposti saavutettavana (Sorsa 2005b, s. 123–125). He haluavat liikkua luonnossa mahdollisimman vaivattomasti ja riskittömästi. Kansallispuistonimitys merkitsee heille takuuta hyvästä luontomatkoista kohteesta, ja se vaikuttaa olennaisesti kohteen valintaan. Kansallispuistostatus toimii siten matkailukohteen *merkitsijänä*, joka ikään kuin tekee alueesta matkailijalle vierailemisen arvoisen (ks. MacCannell 1976, s. 41, Urry 1990, s. 9–12, Hall ja Page 1999, s. 236–238):

[...] siel on tietyt reitit ja muut, ja tottakai siel on tietyt palvelut. Eli on olemassa, luonto laitettu siis, on tavallaan kerätty ja haettu tietyt kohteet, jotka on todellakin sellaisia näkemisen arvoisia, katsomisen arvoisia ja säilyttämisen arvoisia. Niin mä tiedän et sieltä aluelta löytyy, mä voin tutustua ja hakea niitä [...]

Matkailukeskeiset suhtautuvat myönteisesti kansallispuistojen matkailukäyttöön ja -kehittämiseen, mistä esimerkkinä on positiivinen asenne Kolin hotellia ja laskettelurinteitä kohtaan. Heidän mielestään puistoissa tulee olla erilaisia palveluja ja aktiviteetteja matkailijoiden toiveiden täyttämiseksi. Matkailukeskeiset käsittävät Kolin kuitenkin osittain erityistapaukseksi kansallispuistojen joukossa, ja muiden puistojen osalta suhtautuminen majoitus- ja rinnetoimintoihin on epäröivämpää. Matkailukeskeiset voivat olla tyytyväisiä vaatimattomampiinkin palveluihin. Toisaalta voimakkaan matkailukehittäminen yhdessä kansallispuistossa ei välttämättä häiritse heitä, jos puistot ovat erilaisia ja matkailijat voivat siten valita matkakohteekseen parhaiten tarpeitaan vastaavan alueen.

Matkailukeskeiset perustelevat kansallispuistojen matkailukäyttöä kahdella tekijällä. Osa korostaa puistojen merkitystä kansalaisten virkistysalueina ja ympäristökasvatuksen kohteina; he pitävät alueita tärkeinä luontosuhteen ylläpitäjinä kaupungistuneessa yhteiskunnassa. Ihmisen yhteys luontoon käsitetään siten sivistykselliseksi. Luonnolla ymmärretään olevan välinearvoa, joka voi olla muun muassa esteettistä, kasvatuksellista tai terveydellistä (Vilka 2000, s. 25–26). Pietarisen (1987, s. 325–327) esittelemistä ihmisen ja luonnon suhteen neljästä perusasenteesta matkailukeskeisten luontosuhdetta voidaan verrata humanistiseen asenteeseen. Sen mukaan luonnon tulisi palvella ihmisen kehitystä monipuolisesti – myös eettisen, esteettisen ja henkisen tasapainon välineenä.

Osa matkailukeskeisistä puolestaan käsittää kansallispuistot elinkeinokehittämisen välineiksi ja kannattaa matkailukäyttöä taloudellisten hyötyjen vuoksi. Nämä matkailijat arvioivat luontomat-kailun merkitystä elinkeinona paitsi paikallisella, myös kansallisella tasolla. Puistoille annetaan siten tuotantokeskeisiä arvoja, jotka perustuvat luonnon taloudelliseen hyödyntämiseen (Vilka 2000, s. 25) – vaikka matkailussa luontoa ei käytetäkään samalla tavalla materiaalisena raaka-ai-neena kuin teollisuudessa. Taloudellisen näkökulman korostaminen heijastelee utilistista asennet-ta luontoon (Pietarinen 1987, s. 323–325).

Toisaalta matkailukeskeiset näkevät rajat puistojen matkailukäytöllä. He arvioivat matkailukehit-tämisen hyväksyttävyyttä ja matkailun aiheuttamia haittoja pääasiassa matkailijan kokemuksen näkökulmasta:

Mun mielestä kalastus on, ei se voi vahingoittaa ketään ja jos sinne istuttaa viel kalaa, niin sehän on yks ulkona liikkumisen muoto [...] Metsästys vähän kuulostaa, et jos siellä joutuu luoteja väistämään, niin se ei kuulosta kauheen sopivalta, turvalliselta metsässä liikkumi-sen tavalta.

Korkeasti koulutetut matkailukeskeiset toki tiedostavat luonnonsuojelun merkityksen ja nimeävät suojelun kansallispuistojen ensisijaiseksi tehtäväksi. Yhtäältä kyse on siitä, että matkailijat pyr-kivät esittämään itsensä suotuisassa valossa: he korostavat luonnonsuojelua, joka on virallisesti määritelty puistojen tärkeimmäksi tavoitteeksi. Yhteisesti jaetut kulttuuriset arvot ja normit vai-kuttavat siis haastattelun kulkuun. Kansallispuistojen kävijätutkimuksissakin vastaajat ovat usein korostaneet suojelutavoitteiden ensisijaisuutta eivätkä ole pitäneet matkailun edistämistä juuri lainkaan tärkeänä (Peura ja Inkinen 1994, s. 26, Ylhäisi ja Nironen 1996, s. 34, Ovaskainen ym. 1999, s. 28). Edellisen haastattelusitaatin kaltaiset mielipiteet kuitenkin ilmentävät ajattelutavan matkailu- ja matkailijalähtöisyyttä. Toisaalta matkailukeskeiset eivät niinkään käsitä suojelua ja matkailua keskenään ristiriitaisiksi vaan synergisiksi: luontoa suojellaan muulta talouskäytöltä myös ihmisten virkistäytymistä varten. He uskovat matkailusta aiheutuvien haittojen pysyvän hallinnassa käyttöä ohjaamalla.

Pääasiassa kaupungissa asuvat matkailukeskeiset eivät välttämättä liiku arkisin paljon luonnossa, mutta lomilla he käyvät kansallispuistoissa ja muissa ”merkityissä” luontokohteissa, jotka ovat heidän mielestään ihanteellisinta luontoa virkistäytymiseen. Luonto merkitsee matkailukeskei-sille pois pääsyä arjesta ja kaupungista. Koska matkailu käsitetään ennen kaikkea erilaisuuden etsimiseksi (Urry 1990, s. 11), luontokohteet tarjoavat erityisesti kaupunkilaisille houkuttelevan poikkeaman arjesta. Luonto ei ole osa matkailukeskeisten jokapäiväistä arkea vaan kaupungin ul-kopuolella sijaitseva erillinen paikka, matkailukohde muiden joukossa:

[...] se on kiva nähdä sitä luontoo ja päästä pois ja saada se vuoden luontolataus, ja se kokonaisuus siin on aina. Kyl mä sanosin, et jos tossa rupeis telttaa pystyttää ja sanomaan vaimolle, että hei, hae vettä tosta ja rinkat kannan [...] Sen sijaan mennä nauttimaan taas sitten toisenlaisia palveluja, niin se on se kiva juttu siinä. Kurkistaa sinne luontoluukkuun, mut palata sit taas siihen, mihin on tottunu.

3.2 Luontokeskeiset

Tyypittelyn toisena ääripäänä ovat *luontokeskeiset*, jotka käyvät retkeilemässä ja vaeltamassa kan-sallispuistoissa ja muilla luontoalueilla. Luontokeskeiset eivät korosta puistojen palveluja samalla

tavalla kuin matkailukeskeiset: esimerkiksi alueiden vetovoimaisuutta arvioidessaan he kiinnittävät ensisijaisesti huomionsa luontoon. Luontokeskeisetkin toki arvostavat retkeilyrakenteita ja -palveluita, mutta pienimuotoinen palveluvarustus riittää heille:

UKK-puistossa on aika hyvät, siel on niitä autiotupia ja nuotiopaikkoja. Pienillä alueilla on pitkospuita ja... aika hyvin, vähemmälläkin ehkä pärjäis, mukaviahan ne on silti.

Luontokeskeisten mielestä korkeatasoiset majoituspalvelut ja laskettelurinteet eivät sovi kansallispuistoihin, mutta Kolin poikkeuksellisen tilanteen he ymmärtävät. Luontokeskeiset suhtautuvat kielteisesti puistojen liialliseen matkailurakentamiseen ja -kehittämiseen, eikä heidän mielestään suojelualueille tarvita lisää palveluja:

Valitettavasti Pyhäkin alkaa eräiltä osin jo muistuttaa tätä Kolia, on rakennettu paljon ja tämmöstä massamatkailua on. Ihan samalla tavalla kuin mitä Kolillakin on. Mutta Pyhä kun on laajempi, tai Pyhä-Luosto kun se yhdistyy, niin se on niin paljon laajempi, että sinne mahtuu todellista erämaata vielä.

Luontokeskeiset suhtautuvat matkailukeskeisiä kielteisemmin myös kansallispuistojen luonnon muokkaamiseen, esimerkiksi maisemien avaamiseen matkailijoiden kokemuksen parantamiseksi. Heidän luontosuhteessaan on piirteitä luontokeskeisistä ja primitivistisistä, luonnon itseisarvoisuutta korostavista asenteista, joiden mukaan ihmisellä ei ole erityisasemaa luontoon nähden (Pietarinen 1987, s. 329–330, Vilka 2000, s. 25–26). Toisaalta luontokeskeistenkin suhde on lähellä humanistista asennetta, sillä he suhtautuvat myönteisesti puistojen virkistyskäyttöön, esimerkiksi rajoitettuun kalastukseen. Heidän mielestään perinteinen retkeily sopii suojelualueille. Luontokeskeiset siis jäsentävät kansallispuistot ensisijaisesti luonnonsuojelualueiksi, joihin ihmiset voivat kuitenkin käydä tutustumassa. He perustelevat matkailukäyttöä pääasiassa kasvatuksellisilla ja virkistyksellisillä syillä.

Hyvin koulutetut luontokeskeiset ovat tyypeistä parhaiten tietoisia hallinnollisen luonnonsuojelun nykyisistä tavoitteista. Toisin kuin eräät muut haastateltavat, luontokeskeiset eivät nostaneet esille, että kansallispuistojen metsiä olisi hoidettava tai että puistoilla olisi arvoa vain, jos ihmiset käyvät niissä. Luonnolle annetaan siten ihmisestä riippumatonta arvoa. Luontokeskeiset tiedostavat matkailun haitat suojelualueilla eivätkä vähättele niitä. Toisaalta heidänkin käsityksensä haitoista on hieman suppea, sillä he kiinnittävät huomionsa pääasiassa kävijöiden käyttäytymisestä johtuviin vaikutuksiin (esimerkiksi roskaamiseen) eivätkä niinkään matkailurakentamisesta ja -kehittämisestä aiheutuviin haittoihin. Luontokeskeiset ymmärtävät yritysten ympäristövaikutellisuuden laajemmin kuin matkailukeskeiset: heidän mielestään kansallispuistoissa toimivien yritysten tulisi ottaa ympäristöseikat huomioon kaikessa toiminnassaan. Vaikka luontokeskeisetkin arvioivat matkailun kehittämisen hyväksyttävyyttä oman virkistyskokemuksensa kannalta, he nostivat haastatteluissa monin paikoin esiin myös matkailun ekologisia haittoja:

Minusta kelkka ei ole se pahin, joka voi vahingoittaa vaan nämä maastomoottoripyörät ja mönkijät. Ne jättävät luontoon kyllä tuolla pohjoisessa niin lähtemättömät jäljet, että me nee vuosikymmeniä ennen kuin ne...

Luontokeskeisille luonto on hyvin tärkeä osa elämää. Heidän mielestään ihanteellisinta luontoa virkistäytymiseen ovat erämaat ja muut erityiset kohteet. Erävaeltajien luontosuhteeseen voi liittyä piirteitä mystismistä, jolla viitataan luonnon pyhyyden ja ykseyden kokemiseen (Pietarinen 1987, s. 327–328). Luontokeskeiset arvostavat kuitenkin myös elinympäristönsä tavanomaista

luontoa: vaikka he asuvat pääasiassa kaupungissa, he löytävät luontoa arkiympäristöstäänkin. Toisin kuin matkailukeskeiset, luontokeskeiset eivät maininneet luonnossa liikkumisen motiiviksi poispääsyä arjesta ja kaupungista. Heille luonto ei siis ole vain matkailukohde ja arjen vastakohta vaan myös osa jokapäiväistä elämää.

3.3 Traditionaaliset

Kolmannen tyyppin muodostavat *traditionaaliset*, jotka ovat matkailu- ja luontokeskeisten välimuoto suhtautumisessa kansallispuistojen matkailukäyttöön. Traditionaaliset ovat käyneet puistoissa harvemmin kuin kaksi ensimmäistä tyyppiä. He eivät ole matkustaneet Koliin suojelualueen tai retkeilyreittien vuoksi, vaan koska Koli on tunnettu nähtävyyshakohde. Haastatellut traditionaaliset kuuluivatkin maisemankatselijoiden kävijätyyppiin.

Traditionaaliset suhtautuvat sinänsä myönteisesti kansallispuistojen virkistys- ja matkailukäyttöön. Heidän mielestään puistot ovat esimerkiksi yhteistä omaisuuttamme, josta kaikilla on tasavertainen oikeus nauttia. Traditionaaliset ovat kuitenkin matkailukeskeisiä kriittisempiä. He eivät jyrkästi erota kansallispuistoja ja muita alueita toisistaan, vaan heidän mielestään luonnon hyödyntämisen tulee olla kohtuullista kaikkialla. Siten he hyväksyvät myös puistojen rajoitetun hyödyntämisen matkailussa. Traditionaaliset kritisoivat yleisesti liiallista matkailukehittämistä ja muuta tehotaloutta:

Se on sääli, jos joku tämmönen rakennetaan niin täyteen, kuvitellaan nyt joku Ruka, Levi, Ylläs, se rakennetaan niin täyteen, että se on yhtä tehomatkailua sitten. [...] Rakennetaan vähän niiku ilman minkäänlaista kritiikkiä vaikka minkäläistä hökkeliä.

Traditionaaliset suhtautuivat haastatteluissa melko myönteisesti kansallispuistojen majoituspalveluihin. Osittain tätä asennetta selittää se, että he mieltävät Kolin matkailukohteeksi, jossa odotetaan olevan tiettyjä palveluja matkailijoille. Samasta syystä Kolin suuri matkailijamäärä kesäsongin aikana ei häirinnyt heidän kokemustaan. Retkeilyä harrastavat matkailu- ja luontokeskeiset sen sijaan odottavat kokevansa kansallispuistossa luonnonrauhaa ja pitävät suuria matkailijajoukkoja häiritsevinä. Näitä matkailijoiden samaan paikkaan kohdistamia erilaisia odotuksia voidaan jäsentää Urryn (1990, s. 45) *romanttisen ja kollektiivisen katseen* käsitteiden avulla. Luontomat- kailussa on yleensä kyse turistin romanttisesta katseesta: matkailussa korostuvat yksinäisyys, yksityisyys ja osittain hengellinen suhde katseen kohteeseen. Sen sijaan kollektiivisen katseen kohteena olevissa paikoissa suuri matkailijamäärä muodostaa osan matkailukohteen ilmapiiristä.

Pääasiassa maaseudulla tai taajamissa asuvat traditionaaliset pitävät luonnonsuojelua tärkeänä, mutta he painottavat suojelun ”järkevyyttä ja käytännöllisyyttä” eivätkä välttämättä kannata tiukoja rajoituksia suojelualueilla. Traditionaaliset ymmärtävät tyypeistä parhaiten suojelualueiden perustamisen merkityksen paikallisväestön kannalta: he arvioivat sitä alueilla asumisen ja elämisen näkökulmasta. Traditionaalisten mielestä luonnonsuojelusta voi olla haittaa elinkeinoille, mutta he liittävät maanomistajuuteen muitakin kuin taloudellisia merkityksiä (ks. Nieminen 1994, s. 71–74). Traditionaaliset arvioivat myös kansallispuistojen matkailukäyttöä paikallisten asukkaiden näkökulmasta ja tiedostavat matkailun merkityksen elinkeinona. He eivät silti miellä syrjäseutuja vain virkistys- ja matkailualueiksi.

Pietarisen (1987, s. 325–327) perusasenteista traditionaalisten suhde luontoon on lähimpänä humanistista asennetta. Heidän asennoitumisessaan on piirteitä maaseutuväestön toiminnallisesta ja käytännöllisestä luontosuhteesta, jonka mukaan luonto näyttäytyy ihmisille ensisijaisesti tuo-

tantomaisemana, työn ja taloudellisen hyvinvoinnin ehtona (Rannikko 1995, s. 78–79). Suhde luontoon ymmärretään hoito- ja hallintasuhteeksi: ihmisen tulee huolehtia luonnosta. Luontoa ja kulttuuria ei dualistisesti eroteta toisistaan. Traditionaalisilla ei olekaan yhtä vahvaa luonnon koskemattomuuden ihannetta kuin muilla tyypeillä, vaan he hyväksyvät ihmisen toiminnan tuloksena syntyneet perinnemaisemat varauksetta osaksi kansallispuistojen luontoa. Perinteisen maaseutuväestön on havaittu pitävän kauniimpana muokattua ja hoidettua kuin luonnonvaraista luontoa (Nieminen 1994, s. 75–78, 103, Hallikainen 1998, s. 193). Traditionaaliset asennoituvat myönteisesti kalastukseen ja jopa metsästykseseen kansallispuistoissa. Heidän suhteensa erämaahan rakentuu siten historiallisesti suhteessa pyyntikulttuuriseen käsitykseen erämaasta taloudellisena resurssina ja hyödyntämisen kohteena (Saarinen 2002, s. 28, ks. Hallikainen 1998):

Jos kerta on todettu, että eläimet on kuolemassa sukupuuttoon niin kai se on rajoitettava, mutta jos on tarpeeks karhuja, niin siitä vaan [...] Koska ennenkin niitä on metsästetty näillä alueilla, niin miksei nyt sitten.

Kolilla haastatteluun osallistuneista vain yksi oli lähiseudulla asuva kansallispuiston kävijä, mutta traditionaaliset voidaan silti osittain rinnastaa suojelualueiden lähellä eläviin paikallisiin asukkaisiin. Heidän käsityksensä suojeltavasta luonnosta ja suojelun toteuttamisen keinoista ovat usein törmänneet suojeluhallinnon näkemysten kanssa (esim. Nieminen 1994, Rannikko 1995). Nämäkin ihmiset toki matkailivat muilla alueilla ja saavat siten matkailijan roolin.

Traditionaalisille luonto on hyvin keskeinen osa elämää, ja heillä on paljon luontoon liittyviä harrastuksia aina marjastuksesta metsätöihin. Traditionaaliset eivät matkusta kansallispuistoihin tai muihin erityisiin luontokohteisiin kokeakseen luontoa, vaan he liikkuvat pääasiassa kotinsa lähiympäristön luonnossa. Traditionaaliset liittävät hyvin syvällisiäkin, esimerkiksi uskonnollisia, merkityksiä luontoon. Luonto on heille eletty ja koettu, arjessa kohdattu jokapäiväinen elinympäristö eikä erillinen paikka tai turistinen kohde (ks. Tuan 1974, Valkonen 2003, s. 108–109):

[...] me asutaan kumminkin maalla, niin puutarha jatkuu meidän mettään, että se on kuulunu aina, se on hyvin semmonen luonnollinen. Mä en edes ajattele mitenkään sitä luontoa tai tällasta erikseen, vaan se on aina ollu osa elämää.

3.4 Välinpitämättömät

Neljännien tyyppin muodostavat *välinpitämättömät*, jotka ovat myös matkailu- ja luontokeskeisten välimuoto suhtautumisessa kansallispuistojen matkailukäyttöön. Välinpitämättömät eivät ole juurikaan käyneet kansallispuistoissa, eivätkä kaikki edes tienneet Kolin kansallispuistosta. He ovat siten traditionaaliin verrattavia kotimaanmatkailijoita, jotka ovat tulleet Kolille katsomaan tunnettua nähtävyyttä. Esimerkiksi luontosuhteeltaan välinpitämättömät kuitenkin poikkeavat traditionaalisista.

Välinpitämättömillä ei ole selkeää mielikuvaa siitä, millaisia alueita kansallispuistot ovat. Haastatteluissa paljastuikin, ettei heillä ole selvää mielipidettä puistojen käytöstä: he epäröivät, vastasivat kysymyksiin hyvin lyhyesti tai myöntelivät haastattelijan puhetta. Koska välinpitämättömillä ei ole juuri kokemuksia muista puistoista, heidän vastauksiinsa vaikutti se, että he jäsentävät Kolin enemmän nähtävyy- ja matkailukohteeksi kuin suojelualueeksi. Välinpitämättömät arvioivat matkailukehittämistä ensisijaisesti matkailijan kokemuksen näkökulmasta eivätkä siltä kannalta, miten toiminnot sopivat luonnonsuojelualueen ideaan:

[...] tässä nyt ei välttämättä sitä laskettelua, jos sitä kattoo, niin sitä ei välttämättä ees huomaa. Että ei sillee niin paha, et se ei hyökkää ainakaan päälle, kun tässä päin liikkuu, et vois olla huonommin.

Koska välinpitämättömät eivät käy usein kansallispuistoissa, he eivät kohdista niiden virkistyskäyttöön odotuksia. Toisaalta he eivät ole kovin kriittisiä suojelualueiden matkailua kohtaan ja heillä on hyvin suppea käsitys matkailun aiheuttamista haitoista. Välinpitämättömät eivät korosta myöskään luonnonsuojelun tai paikallisväestön näkökulmaa. Hekin toki tiedostavat suojelun yhteiskunnallisen merkityksen ja pyrkivät haastattelussa esittämään itsensä suotuisassa valossa.

Välinpitämättömät liikkuvat enemmän tai vähemmän asuinympäristönsä luonnossa, mutta he eivät käy kansallispuistoissa tai muissa luontokohteissa retkeilemässä. He saattavat kuitenkin lomilla lähellä luontoa, esimerkiksi kesämökillä. Välinpitämättömät arvostavat myös tavallista talousmetsää virkistäytymiskohteena, ja heidän mielestään parhaat luontokokemukset voivat löytyä vaikkapa kotipihalta.

4 Koskemattoman luonnon idean suojelua

Tutkimuksen perusteella matkailijat painottavat hyvin eri tavoin kansallispuistojen suojelu- ja virkistystavoitteita ja ymmärtävät siten eri tavoin matkailun kehittämisen rajat. Yksinkertaistetusti voidaan sanoa, että matkailukeskeiset korostavat virkistys- ja matkailutavoitteita, luontokeskeiset luonnonsuojelutavoitteita ja traditionaaliset paikallisväestön näkökulmaa (kuva 1). Ääripäiden jaottelu matkailu- ja luontokeskeisiin on verrattavissa Jurowskin ym. (1995) tutkimukseen, jonka mukaan ekosentrisiä asenteita omaksuneet kansallispuiston matkailijat korostavat luonnonsuojelua, kun taas antroposentrisemmin ajattelevat kävijät painottavat matkailupalveluja ja ovat valmiimpia luonnon muokkaamiseen matkailijoita varten. Oulangan kansallispuiston kävijätutkimuksessa saatiin vastaavasti viitteitä kävijöiden jakautumisesta kahteen selvästi toisistaan poikkeavaan ryhmään (Honkala 2001, s. 41).

Kuva 1. Kansallispuistojen matkailukäyttöön ja -kehittämiseen asennoitumisen perusteella muodostetut matkailijatyypit.

Vaikka aineiston luonteen vuoksi ei ole mahdollista tarkastella tyyppien määrällistä vaihtelua, niiden yleistettävyyttä voidaan pohtia. Matkailu- ja luontokeskeiset käyvät kansallispuistoissa ja muilla luontoalueilla retkeilemässä ja vaeltamassa – kokemassa luontoa. Tunnettuna nähtävyytenä Koli houkuttelee myös sellaisia matkailijoita, jotka eivät käy usein kansallispuistoissa. Traditionaalisia ja varsinkaan välinpitämättömiä ei välttämättä tavoita erämaisimmista puistoista. Heitä ei voi silti pitää merkityksettöminä ryhminä alueiden käytön kannalta, sillä heidän määränsä voi olla huomattava Kolin kaltaisissa nähtävyydenkohteissa tai matkailukeskusten lähellä sijaitseissa puistoissa. Luontokeskeisiä matkailijoita, kuten perinteisiä vaeltajia, liikkuu erämaisemmissa kansallispuistoissa todennäköisesti enemmän kuin Kolilla. He myös saattavat hakeutua kansallispuistojen sijaan palveluvarustukseltaan vähäisempiin erämaihin. Luontomatkailuyrittäjien ja -kehittäjien näkökulmasta luontokeskeiset eivät olekaan kiinnostava tyyppi siinä mielessä, että he ovat itsenäisiä ja tyytyväisiä vähäisiin palveluihin. Kansallispuistojen kävijätutkimuksissa (Peura ja Inkinen 1994, s. 26–27, Ylhäisi ja Nironen 1996, s. 34–36, Ovaskainen ym. 1999, s. 28) on havaittu, että puistojen kävijät painottavat eri tavoin virkistys- ja suojelutehtäviä, mikä antaa myös viitteitä erilaisten tyyppien hakeutumisesta eri alueille.

Yhteiskunnan kaupungistuessa ihmiset ovat vieraantuneet yhä enemmän luonnon ehdoista, ja siten luontosuhde on muuttunut traditionaalisten edustamasta asenteesta sekä matkailu- että luontokeskeisten suuntiin. Arkisen luontosuhteen muuttuminen heijastuu luonnon eettisen ja esteettisen arvostuksen lisääntymisenä. Luonto ei ole enää useimmille työn ja aineellisen elämän välitön ehto, vaan luontoon matkustetaan yhä enemmän erikseen virkistäytymään. Ympäristötietoiset nuoret sukupolvet saattavat omaksua hyvin ekosentrisiä ja luonnon itseisarvoisuutta korostavia asenteita (ks. Jurowski ym. 1995, s. 80–81). Haastatteluissa ilmenikin, että nuoret ovat saaneet jo koulussa paljon tietoa luonnonsuojelun tavoitteista, kuten monimuotoisuuden ylläpitämisestä. Toisaalta luonto saattaa merkitä kaupunkilaistuneille nuorille ensisijaisesti maisemaa ja virkistystä, elämysten hankkimisen lähdettä. Helvetinjärven ja Liesjärven kansallispuistojen kävijätutkimuksissa havaittiinkin, että nuorempiin ikäluokkiin kuuluvat suhtautuvat myönteisimmin maksullisiin luontomatkailupalveluihin (Reunanen 2001, s. 31, 33).

Matkailukeskeiset ovat tyypeistä valmiimpia käyttämään rahaa luonnossa virkistäytymiseen, minä vuoksi he ovat luontomatkailuyrittäjiä ja -kehittäjiä eniten kiinnostava tyyppi. Kansallispuistonimitys lisääntyy erityisesti matkailukeskeisten määrää alueella, sillä he käsittävät nimityksen takuiksi vierailemisen arvoisesta luontomatkailukohteesta. Luonnon muuttuessa jokapäiväisestä ympäristöstä joksikin erikoiseksi paikaksi odotukset sitä kohtaan kasvavat. Erityisesti matkailukeskeisten haastatteluista ilmeni, että luonnosta haetaan henkisiä ja fyysisiä elämyksiä ja jotain erityisen hienoa, esimerkiksi upeita maisemia. Visuaalisuus korostuu luonnon kokemisessa (Tuan 1974, s. 63–65, Urry 1990), joskin myös fyysinen kokemus on luontomatkailussa usein hyvin tärkeä. Luonnon onkin todettu muuttuneen spektaakkeliksi, visuaalisen kulutuksen kohteeksi (ks. Macnaghten ja Urry 1998, s. 111–113). Myös luonnon kokeminen voi olla ihmisille eräänlaista nähtävyyksien tai ”merkkien” keräilyä (Urry 1990, s. 3, Macnaghten ja Urry 1998, s. 122): erään haastatellun nuorenparin tavoitteena oli kiertää kaikki Suomen 35 kansallispuistoa.

Matkailukeskeisille kansallispuistot ja muut erityiset alueet edustavat luontoa. Määritellessään rajoja puistojen matkailukehittämiselle he pyrkivät suojelemaan ennen kaikkea luontokokemustaan ja ideaansa koskemattomasta luonnosta. Villi ja alkuperäinen luonto on muodostunut vallitsevaksi maisemalliseksi ihanteeksi kaupungistumisen myötä (Sironen 1996). Mielikuvaa pitää yllä muun muassa matkailumainonta (Saarinen 2004, Sorsa 2005b). Valkosen (2003, s. 158) esittämä *esteettisen luonnontilan* käsite havainnollistaa matkailijoiden käsityksiä luonnon suojelemisesta. Käsitteen mukaan metsien luonnontilainen käyttö ymmärretään luonnon visuaalisten piirteiden säilyt-

tämiseksi. Luonnon arvo ei siis rakennu tieteellisten kriteerien vaan metsien esteettisen, ulkoisen olemuksen kautta. Paitsi matkailukeskeiset, myös traditionaaliset ja välinpitämättömät arvioivat luonnontilaisuutta ja suojeltavan luonnon ominaisuuksia pääasiassa esteettisestä näkökulmasta (ks. Urry 1995, s. 186). Luontokeskeiset sen sijaan pyrkivät arvioimaan niitä myös tieteellisin perustein, luonnon mekanismien ja ekosysteemien näkökulmasta. Eräs matkailukeskeinen piti Ukko-Kolilta avautuvassa maisemassa näkyviä, muutaman kymmenen kilometrin päässä Kolilta sijaitsevia Uimaharjun tehtaita suurempana haittana kuin luonnonsuojelun alueen matkailupalveluja:

Nyt kun miettii Ukko-Kolia ja Koli-paikkaa, niin en mä näkis että ne (hotelli ja rinteet) tavallaan häiriöskään on, elikkä mun mielestä ne toimii enemmänkin matkailun edistämiseen kuin että ne pilais tätä. Et enemmän mua häiritsi ne tehtaanpiiput tuolla Pielisen päässä.

Luonnon ideaan sisältyy ajatus kulttuurin ulkopuolisuudesta. Siten idean kanssa ristiriitaisina pidetyt modernin yhteiskunnan piirteet pilaavat maiseman visuaalisen ilmeen ja ”luonnontilaisen olemuksen”: ne häiritsevät matkailijoiden käsitystä luonnosta ja kansallispuistoista (ks. Urry 1995, s. 186–188, Hallikainen 1998, s. 101, Valkonen 2003, s. 101–105). Vastaavasti moottoriajoneuvojen ja muiden vastaavien äänien ei katsota sopivan hiljaisiksi ja rauhallisiksi mielletyille luontoalueille (Urry 1995, s. 197–198). Matkailurakenteisiin ja -palveluihin ei silti suhtauduta välttämättä kielteisesti. Jos kansallispuistot ymmärretään virkistys- ja matkailualueiksi, näihin toimintoihin liittyvät palvelut eivät ole vastoin matkailijan mielikuvaa puistoista. ”Koskemattomaan erämaahan” yhdistetään sujuvasti modernin yhteiskunnan luomia kuluttamisen mahdollisuuksia (Saarinen 2002, s. 30). Matkailijoiden mielestä palveluvarustus tulisi kuitenkin rakentaa luonnon kanssa sopusoinnussa olevalla tyyllillä eivätkä kansallispuistot saisi olla liian kaupallisia. Toisaalta palveluhakuiset haastateltavat kannattavat matkailupalvelujen keskitettyä sijoittamista puistoihin ja siten erottavat dualistisesti toisistaan ”koskemattomana” säilytettävän luonnon ja ei-luonnon.

Ihmisen toiminnan seurauksena syntyneet perinnemaisemat sopivat matkailijoiden mielestä melko hyvin kansallispuistoihin. Niitä ei pidetä ristiriitaisina koskemattoman luonnon idean kanssa (ks. Hallikainen 1998, s. 101, 193). Nämä ihmisen toiminnan jäljet ovat luonnollistuneet ajan kuluessa: ne mielletään puistojen luontoon kuuluviksi (Macnaghten ja Urry 1998, s. 19). Luonto on siten konstruoitunut autenttiseksi (ks. Wang 1999, Saarinen 2004):

Perinnemaisema on sellanen, se kuuluu ja se saa kuulua, just nimenomaan osana siihen, sehän on kans sitä aitoa.

Ympäristövaikutusten kannalta matkailijoiden käsitykset luonnon suojelemisen tavoitteista eivät ole merkityksettömiä. Idea luonnonsuojelusta maisemallisten elementtien ylläpitämisenä voi vaikuttaa kävijöiden käyttäytymiseen kansallispuistoissa: eräs matkailukeskeinen piti valistuneelle matkailijalle sopivana toimintana roskien kätkemistä luontoon. Ajattelutavan mukaan roskaantumisen ongelma matkailijoiden virkistyskokemuksen kannalta ja se voidaan ratkaista piilottamalla roskat kävijöiden näkyvistä. Luonnon visuaalisten piirteiden säilyttämisen korostamista ilmentää myös matkailijoiden suppea käsitys yritysten ja kävijöiden vastuusta ympäristöhaittojen ehkäisemiseksi. Esimerkiksi Kolin hotellin vastuuna pidetään pääasiassa suojelun alueen sääntöjen noudattamista ja matkailijoiden valistamista. Huomio kiinnitetään ensisijaisesti visuaalisesti havaittaviin ympäristöhaittoihin (ks. Hall ja Page 1999, s. 132). Luontokeskeisiä lukuun ottamatta matkailijat eivät näe laajemmalla ympäristövastuullisuudella, kuten energian säästämällä, yhteyttä luonnonsuojeluun.

Matkailijat antavat siis hyvin erilaisia sisältöjä paitsi luonnon myös luonnonsuojelun käsitteelle. Haastattelusta ilmeni, että eri sukupolvet ovat omaksuneet osittain erilaiset käsitykset luonnonsuojelusta, sillä suojelun perusteissa on tapahtunut muutoksia vuosikymmenten kuluessa. Aiemmin luonnonsuojelu oli ennen kaikkea luonnonkauniiden alueiden säilyttämistä ihmisten nautittavaksi. Vuonna 1997 Suomessa voimaan tulleen uuden luonnonsuojelulain ensimmäisenä tavoitteena sen sijaan on luonnon monimuotoisuuden turvaaminen – joskin laki pyrkii yhä suojelemaan myös kauneutta ja maisemia (Nieminen ja Saaristo 1998, s. 77–78, ks. Sorsa 2004).

5 Lopuksi

Kansallispuistojen hoidon ja käytön näkökulmasta matkailijoiden asenteet alueiden virkistys- ja matkailukäyttöä kohtaan eivät ole merkityksettömiä. Matkailukeskeisten korkeat odotukset luontoa kohtaan saattavat lisätä puistojen palveluihin ja rakenteisiin kohdistuvia toiveita ja vaatimuksia, ja siten paineet matkailukehittämisen laajentamiseen voivat kasvaa. Kansallispuistoissa retkeilevillä matkailukeskeisillä – kuten luontokeskeisilläkin – on intressi osallistua puistojen käyttöä koskevaan keskusteluun. He saattavat vaikkapa antaa palautetta puistojen hoito- ja käyttösuunnitelmista Metsähallituksen internet-sivujen kautta. Matkailukeskeisten toiveet kanavoituvat myös luontomatkailuyritysten kautta, sillä muodostetuista tyypeistä he ovat todennäköisesti tärkein asiakasryhmä yrityksille.

Luontomatkailuelinkeinon kasvun ja kehittymisen kannalta palveluhakuisten matkailukeskeisten määrän lisääntyminen on suotavaa. Syrjäseutujen asukkaille matkailu voi merkitä uusia elinmahdollisuuksia, ja luonnonsuojelun toteuttamisedellytystenkin kannalta myönteinen suhtautuminen suojelualueisiin on tärkeää. Toisaalta voimakas matkailukehittäminen voi uhata kansallispuistojen suojeluarvoja. Se voi myös ”sahata oksaa altaan” eli karkottaa koskematonta luontoa etsiviä matkailijoita. Myönteisimmin matkailuun suhtautuvat matkailukeskeisetkin näkevät rajat puistojen matkailukehittämisellä. Runsaat palvelut ja rakenteet voivat hälventää idean ”villissä ja alkuperäisessä” luonnossa olemisesta. Kansallispuistojen hoidon ja käytön kannalta matkailijoiden erilaiset asenteet puistojen matkailukäyttöön ja -kehittämiseen merkitsevät tasapainottelua osittain ristiriitaisten näkökulmien välillä.

Kirjallisuus

- Butler, R. W. 1991. Tourism, environment, and sustainable development. *Environmental Conservation* 18(3): 201–209.
- & Boyd, S. W. 2000 (toim). *Tourism and national parks: issues and implications*. John Wiley & Sons, Chichester. 342 s.
- Fennell, D. 1999. *Ecotourism: an introduction*. Routledge, London. 315 s.
- Hall, C.M. & Page, S.J. 1999. *The geography of tourism and recreation. Environment, place and space*. Routledge, London. 309 s.
- Hallikainen, V. 1998. The Finnish wilderness experience. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 711. 288 s.
- Honkala, A.M. 2001. Oulangan kansallispuisto: kävijätutkimus 2000. *Tutkimuksia* 2/2001, Naturpolis Kuusamo koulutus- ja kehittämispalvelut. 86 s.
- Jurowski, C., Uysal, M., Williams, D.R. & Noe, F.P. 1995. An examination of preferences and evaluations of visitors based on environmental attitudes: Biscayne Bay National Park. *Journal of Sustainable Tourism* 3(2): 73–86.

- MacCannell, D. 1976. *The tourist. A new theory of the leisure class*. Shocken Books, New York. 214 s.
- Macnaghten, P. & Urry, J. 1998. *Contested natures*. Sage, London. 307 s.
- Nieminen, M. 1994. Rantojensuojeluohjelma – kilpailevia tulkintoja ja vertautumatonta rationaalisuutta. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 59. 143 s.
- & Saaristo, K. 1998. Suomalaisen luonnon lait. *Alue ja Ympäristö* 27(2): 72–89.
- Ovaskainen, V., Horne, P. & Sievänen, T. 1999. Nuuksion ja Seitsemisen kansallispuistojen virkistyskäyttö kesäkaudella 1996: kävijät ja kävijäytyvyys. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A* 107. 77 s.
- Peura, P. & Inkinen, M. 1994. Lauhanvuoren ja Seitsemisen kansallispuistojen kävijät ja käyttö kesällä 1993. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A* 30. 51 s.
- Pietarinen, J. 1987. Ihminen ja metsä: neljä perusasennetta. *Silva Fennica* 21(4): 323–331.
- Pyykkö, M. 2005. Luontomatkailijan profilointi ja segmentointi – empiirinen tutkimus Kolin kesämatkailijoista 2003. *Julkaisematon pro gradu -tutkielma*. Lapin yliopisto, kauppatieteiden ja matkailun tiedekunta. 94 s.
- Rannikko, P. 1995. Ympäristötietoisuus ja ympäristöririidat. *Julkaisussa: Jokinen, P., Järvikoski, T. & Rannikko, P. Näkökulmia ympäristösosiologiaan*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A 33. s. 65–91.
- Reunanen, M. 2001. Helvetinjärven ja Liesjärven kansallispuistojen kävijäytyvyys kesäkaudella 2000. *Julkaisu D* 64, Pirkanmaan Liitto. 52 s.
- Saarinen, J. 1997. Matkailun motiivit ja ympäristöt: matkailijatyypin tilasidonnaisuus. *Terra* 109(2): 55–65.
- 2002. Erämaan muuttuvat merkitykset: pohjoisen luonnon traditionaalinen käyttö, moderni suojelu ja turistinen tulevaisuus. *Alue ja Ympäristö* 31(2): 25–36.
- 2004. Tourism and touristic representations of nature. *Julkaisussa: Lew A. A., Hall, C. M. & Williams, A. M. (toim.). A companion to tourism*. Blackwell Publishing, Malden. s. 438–449.
- Sironen, L. 1996. Lauri-poika metsäss' häärii. Luonnon kokemisen paradokseista. *Julkaisussa: Kotkavirta, J. (toim.). Luonnon luonto. Filosofisia kirjoituksia luonnon käsitteestä ja kokemisesta*. SoPhi, Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 2, Jyväskylän yliopisto. s. 115–124.
- Sorsa, R. 2004. The role of tourism in Finnish nature conservation from the nineteenth century to the present. *Julkaisussa: Saarinen, J. & Hall, C. M. (toim.). Nature-based tourism research in Finland: local contexts, global issues*. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 916. s. 33–46.
- 2005a. Matkailun muuttuva asema kansallispuistojen suunnittelussa. *Alue ja Ympäristö* 34(1): 42–53.
- 2005b. Paluu luontoon? Erämaapuistot matkakohteina ja luontosuhteen muokkaajina. *Julkaisussa: Lehtinen, A.A. (toim.). Maantiede, tila luontopolitiikka – johdatus yhteiskunnalliseen ympäristötutkimukseen*. Joensuu University Press, Joensuu. s. 109–133.
- Tuan, Y.-F. 1974. *Topophilia. A study of environmental perception, attitudes, and values*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs. 248 s.
- Urry, J. 1990. *The tourist gaze. Leisure and travel in contemporary societies*. Sage, London. 176 s.
- 1995. *Consuming places*. Routledge, London. 257 s.
- Valkonen, J. 2003. *Lapin luontopolitiikka. Analyysi vuosien 1946–2000 julkisesta keskustelusta*. Tampere University Press, Tampere. 240 s.
- Vilka, L. 2000. Luontoarvot kansallispuistoissa: kenelle luonto kuuluu ja kenen ehdoilla? *Julkaisussa: Saarinen, J., Jortikka, S. & Virtanen, E. (toim.). Luonto, matkailu ja luonnonsuojelu*. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 760. s. 23–33.
- Wang, N. 1999. Rethinking authenticity in tourism experience. *Annals of Tourism Research* 26(2): 349–370.
- Ylhäisi, J. & Nironen, M. 1996. Pääjätteen kansallispuiston virkistyskäyttö. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A* 61. 69 s.